

HEGEDŰS Henrik

A BIZTONSÁG FOGALMÁNAK TÁGABB ÉS SZŰKEBB ÉRTELMEZÉSE, A HUMÁNBIZTONSÁG, AVAGY EGY KONFERENCIA¹ TANULSÁGAI

THE WIDER AND NARROWER INTERPRETATION OF THE SECURITY, THE HUMAN SECURITY OR A LEARN OF A CONFERENCE

A cikk egy érdekes, aktuális témát helyez új megvilágításba. A szerző szándéka szerint a szigorúan vett biztonságpolitikai alapelvek érvényesülése mellett a téma humán vonatkozásait is bemutatja. Az általános ismertető után részletesen taglalja a biztonság fogalmának tágabb és szűkebb értelmezését.

A probléma felvetése aktuális, mivel napjainkban a gazdaság globalizálódik, a biztonságpolitika pedig regionalizálódik, miközben a gyors technika fejlődés, az információ robbanás egyre nagyobb hatást gyakorol mindennapjainkra.

A tanulmány a rendszerek, eljárások bemutatásával — amelyeket a mai szervezetek e kérdésben alkalmaznak — rögzíti a versenyképességet és az üzleti sikert befolyásoló humán tényezőket.

A cikk záró részében a szerző az élethosszig tartó tanulást, mint valamennyiünk túlélési stratégiáját elemzi és bemutatja az egyén szempontjából fontos sikertényezőket.

The article puts a new complexion on an interesting and current topic and presents the human relations of the security. After the introduction the wider and narrower interpretation of security is discussed.

When our world is influenced by development of technology and informatics the discussion of this problem is current because of globalisation of economy and regionalisation of security policy.

In the article the human factor which influence business success and competitiveness are stated by presentation of applied systems and processes.

In the ending session the life-long learning (which could be an alternative 'surviving' strategy) is analysed and the factors of success for individual are presented by the author.

A BIZTONSÁG ÉRTELMEZÉSÉNEK ÁTALAKULÁSA

A biztonság iránti igény mindig valamiféle fenyegetettségre vagy veszélyhelyzetre való reagálásként jelenik meg. A biztonság igénye az egyik legalapvetőbb emberi szükséglet. Kezdetben a katonai tényező állt a biztonság középpontjában, majd a hadseregek növekedésével egyre fontosabbá vált az ország gazdasági teljesítőképessége. A francia forradalomtól kezdődően a fegyveres küzdelem az egész társadalmat érintő üggyé vált.

A háborúk és a forradalmak együttes jelentkezése arra készítette az elméleti szakembereket, hogy kutassák a fegyveres összecsapások okait. Két irányzat bontakozott ki. Az 1920-as évek elejétől kezdődően az első irányzat történelmi és jogi megközelítéssel a háborúk nemzetközi rendszerben rejlő okait, illetve azok megszüntethetőségének lehetőségeit kutatta. A kutatások központja a kaliforniai Stanford Egyetem Hoover Intézete volt, amelyet a forradalom és béke kutatására hoztak létre. Ebből az irányzathoz a nemzetközi kapcsolatok elméletének számos irányzata alakult ki.

A másik kutatási irány az egyes országok biztonságának saját nemzeti eszközökkel történő erősítését vizsgálta. Ide tartozik a nemzetbiztonság kifejezés és tartalma, ami az USA-ban keletkezett. 1947-ben fogadták el a Nemzetbiztonsági Törvényt, és létrehoztak egy sor új szervezetet: Nemzetbiztonsági Tanács, Védelmi Minisztérium, CIA. Meghatározták a szervek feladatait, valamint összehangolták tevékenységüket a biztonság területén.

¹ *Humánstratégia a Magyar Honvédségben* című konferencia, 2008. február 14., ZMNE Díszterem

A nemzetbiztonsággal kapcsolatos kutatómunka a hetvenes években bontakozott ki, amikor egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a katonai tényező mellett a gazdasági tényező is fontos szerepet játszik az ország biztonságában. Az is kezdett nyilvánvalóvá válni, hogy az ország biztonságát a nemzetközi rendszer, az államok kölcsönös függősége nagymértékben befolyásolja. A nemzetbiztonsággal kapcsolatos kutatómunka egyre inkább multidiszciplináris jelleget öltött, és igyekezett közel kerülni a gyakorlati politikához. A katonai tényezőre épülő biztonságfelfogás kibővült a politika, a gazdaság, a környezetvédelem és az emberi jogok aspektusaival. Nyilvánvalóvá vált, hogy a nemzetbiztonság és a külpolitika egyre nagyobb területen fedi át egymást.

A kutatásokat nagymértékben nehezíti, hogy a politikai vezetés nem szívesen enged betekintést az ország biztonságát érintő dokumentumokba (pl.: fegyverzet, hadműveleti tervek). Növelte a nyitottságot a CFE szerződés és más, a bizalom és biztonság erősítését szolgáló szerződés, illetve megállapodás. Továbbra is maradtak a kutatók elől elzárt területek, mint pl. a hírszerzés továbbá más titkosszolgálati tevékenységek valamint a diplomácia. A biztonságpolitikai kutatás egy adott ország biztonságát kettős összefüggés-rendszerben vizsgálja: a nemzeti erőfeszítések rendszerében, és a nemzetközi rendszer keretében, szubregionális, regionális illetve globális szinten. Figyelembe kell venni ezen területeken belül történelmi, politikai, gazdasági, katonai, technológiai, jogi, szociológiai és pszichológiai szempontokat.

A BIZTONSÁG DEFINÍCIÓJA

A szó eredete: latin securus, securitas: sine-nélkül + cura-aggodalom, félelem.

A biztonság: fenyegetettség hiánya (abszolút); mi minősül biztonsági kérdésnek: veszély, kockázat érzékelése (szubjektív).

A biztonság szintjei: egyének, csoportok, kisebbségek, nemzetek, államok, régiók és a nemzetközi rendszer biztonsága (biztonság: olyan állapot, ahol kizárhatók, vagy megbízhatóan kezelhetők a fenyegetések).

Átfogó értelemben az *állam biztonságáról* akkor beszélhetünk, ha:

- belső rendje szilárd, a nemzeti akaratérvényesítés útjában nincsenek külső/belső akadályok, intézményei képesek a belső konfliktusok kezelésére, válsághelyzet esetén megvannak a válságkezelés eszközei;
- külső biztonság: nincs külső támadási veszély, a nemzeti érdekek érvényesítését nem gátolják megoldhatatlan tényezők, létezik a nemzeti szuverenitás;
- háború esetén: adottak a kárkorlátozás, az eredményes védekezés feltételei, biztosított a nemzeti túlélés, elviselhető mértékre lehet leszorítani a személyi, anyagi veszteségeket.

A 90'-es évektől elterjedt a biztonság fogalmának parttalan használata, kiterjedt azon jelenségek köre, amelyek kiváltói lehetnek a biztonsági hiányérzetnek.

A biztonságot napjainkban már széleskörűen értelmezzük:

- politikai,
- külpolitikai,
- gazdasági,
- katonai,
- HUMANITÁRIUS,
- környezetvédelmi,
- katasztrófa-elhárítási, stb. dimenziók.

A biztonságpolitika: a biztonsághoz kapcsolódik, a társadalmi lét minden elemét érinti:

- az általános politika része; széleskörű elterjedéséről a II. világháború után beszélhetünk;
- politikai célok, stratégiák és eszközök összessége, melyek a háború megakadályozását szolgálják a politikai önmeghatározás képességének megtartása mellett;
- célja: a közösség békéjének megőrzése, veszélyek csökkentése illetve elhárítása
- kétirányú célok, elvek: béke megőrzése, fenyegetés, veszélyek elleni fellépéshez szükséges feltételek megteremtése;

- vizsgálódási köre a szervezett emberi közösségek, államok, nemzetközi rendszer szintjére terjed ki, az egyik legfontosabb az állam biztonsága

A biztonságpolitika a kormánypolitika része, a nemzeti érdekek védelmére irányuló tevékenység; belőle vezethető le a honvédelmi politika; célja: állam politikai függetlenségének, területi egységének, gazdasági működőképességének védelme, polgárai biztonságos létének biztosítása; vetületei:

- politikai biztonság: kiegyensúlyozott belpolitika, stabil külpolitika (nemzetközi szerződések, intézmények segítik);
- gazdasági biztonság: alacsony adósság és nyersanyagfüggőség, biztonságos befektetések, gazdasági integrációs intézmények;
- technológiai biztonság: infrastruktúra épsége, fejlettsége, műszaki fejlődés, nemzetközi munkamegosztás;
- szociális és humánbiztonság: társadalmi és regionális szolidaritás, nyugdíjkérdés, életkörülmények, életszínvonal kiegyenlítése → kisebb a társadalmi feszültség és az ebből eredő kár;
- ökológiai biztonság: természeti katasztrófák, mesterségesen okozott környezeti veszélyek, továbbá ennek a nemzetközi vonatkozásai (pl.: gátépítés: Törökország-Irak, Magyarország-Szlovákia);
- közbiztonság: bűnözés, szervezett bűnözés, terrorizmus → rendőrség, határellenőrzés;
- katonai biztonság.

Elméletek:

- Buzan (neoreal.): a biztonság nemcsak katonai fogalom, beletartozik a gazdaság, a társadalom, nem csupán nemzeti, hanem nemzetközi biztonság is létezik az államok közötti viszonyrendszerben;
- liberális institucionalisták: nem csupán az államon és az államok közötti kapcsolaton, hanem a kialakuló globalizálódott világon van a hangsúly, NGO²-k szerepe.

A biztonság fogalmának tágabb értelmezését részben az államok közötti kooperáció és konfrontáció viszonya határozza meg. Ennek megfelelően az érintkezés, az integráció, az interdependencia, a globalizáció adja meg az együttműködés kereteit.

A történelem során különböző rendszerek alakultak ki az együttműködésre kész nemzetállamok között. Egyik ilyen rendszer a globális rendszer.

Modern társadalomnak tekinthető az az állam, amely képes saját erőből fejlődni, erre azonban egyetlen ország sem volt egyedül képes. Mindez ütközéseket, és megkésettiséget eredményezett. Forradalmakkal (szervetlen fejlődéssel) nem lehet a szerves fejlődésbeli több évtizedes lemaradást behozni (pl.: Magyarország esetében).

Napjainkban a modernizáció konfliktusa — amely már nem kizárólag az adott nemzet, állam belügye — megjelennek:

- Észak–Dél;
- centrum–fél periferia–periferia viszony;
- gazdag állam–szegény állam;
- szegény állam–gazdag polgár a szinte feloldhatatlannak tűnő ellentmondásokban.³

A téma tehát meglehetősen bonyolult és szerteágazó, hiszen a globalizáció jellemzői között megfigyelhetők a következők:

- a tranzakciók nemzetközivé válása;
- a nemzetközi méretű kihívások (ökológia) az emberiség egészét érintő problémák;
- a nemzetállamok nem halnak el, és a nemzetközi szervezetekre is szükség van.

A gazdaság globalizálódik, a biztonságpolitika viszont régióként változik. Felmerül a kérdés, hogy vége a jóléti államnak, mely képtelen a munkanélkülieket és az öregeket eltartani? Így a szegények még szegényebbek lesznek, a gazdagok exponenciálisan gazdagodnak, a középosztályok lassabban gyarapodnak, vagy teljesen felmorzsolódnak.

² non-governmental organization nem-kormányzati szervezet, civil szervezet.

³ A globális világ periférikus, fél periférikus és centrum helyzetű országai az alábbi paraméterek szerint vannak mérve: pl.: a GNP/fő mennyi USD (pl. ha 20.000 USD felett centrumról beszélünk) a világgazdasághoz történő integráció foka, de a kategórián belül az országok között is vannak eltérések a népesség szociális helyzete. Lásd bővebben Bernek Ágnes (szerk.): A globális világ politikai földrajza, Nemzeti Könyvtudományi Kiadó, Budapest, 2002, belső borító térképes illusztrációja

Eddigi tanulmányaim és tapasztalataim alapján úgy vélem, hogy a globalizáció nem csak a multinacionális cégek problémája. Az üzleti élet és a verseny ma már mindannyiunk számára nemzetközivé vált. Határozott lépéseket szeretnék tenni e dolgozat keretében is, szakmai (pedagógiai) álláspontom részletes kifejtésére, mely szerint abszolút „versenypárti” vagyok. A humán erőforrás gazdálkodás tehetséggondozásának nem a szürke átlaghoz kell igazodnia, hanem a tehetséges kreatív személyiségeknek kell gyors előmenetelt biztosítania. Az idő sürget, hiszen munkavállalóink (hazai) számára nemzetközivé váltak a karrier-lehetőségek, amely az EU-csatlakozással még nyitottabbá vált. Ebben a helyzetben ma már — megítélésem szerint — nem elég az előmenetel szempontjából az adott klientúrához, nomenklatúrához tartozni. Amennyiben ezzel a gyakorlattal nem szakítunk, úgy a kontraszelekció tovább folytatódik. A globalizációt tehát kihívásként fogom fel, és ezt szeretném igazolni is tanulmányom további részében.

Belül egy állam lehet liberális, de kifelé mindenképpen realista kell hogy legyen? A békés termelés, a békés változtatások lehetőségét a biztonsági közösségek által kell fenntartani. A megjelenő konfliktusokat békés keretek között kell tudni kezelni. A továbblépés — világméretben — csakis a polgári demokráciák kiterjesztésével, megőrzésével, az emberi jogok mind teljesebb érvényre juttatásával kell megvalósítani. Mindehhez azonban új, a biztonságot is szavatolni tudó nemzetközi szervezetek kellenek.

A globális nemzetközi rendszer kialakulásában tehát döntő szerepet játszottak és játszanak ma is az államok interakciós képességei. „A nemzetközi rendszer szereplőinek interakciós képességeit alapvetően a távolságok leküzdését szolgáló technológiák és a különböző társadalmi, politikai és társadalmi-gazdasági megoldások befolyásolták.”⁴ A globalizáció következtében — napjainkra — növekedtek a nemzetközi rendszer méretei, intenzívebbé váltak a kapcsolatok és erősödött a kölcsönös függőség.

Összegezve tehát megállapítható, hogy a rendszer gazdasági folyamatainak egyik következménye, hogy a pénzügyek dominánssá váltak a globális gazdaságban.

A globalizáció alapjául a gazdasági viszonyok dinamikája szolgál. A gazdasági együttműködés során az energiaforrásoktól való függőség felerősítette az interdependencia jelentőségét. A globalizáció ma már egyértelműen befolyásolja a természeti erőforrások felhasználásának hatékonyságát. Az energiahordozókhoz való hozzáférés a jövő egyik igen komoly konfliktusának forrása lehet. A fejlődés során a kölcsönös függőség olyan mértékűvé vált, hogy többé már nem létezik gazdasági szuverenitás, kialakul(t) a domináns- és alárendelt államok rangpozíciója. A következő kockázati tényezőként meg kell említenem a nemzetközi fejlődésszakadék elmélyülését, mely a világgazdaság növekvő egyensúlytalanságához vezethet.

„2000-ben a világ népességének 80 %-a a gazdaságilag kevésbé fejlett államok lakója és a globális GDP mindössze 20 %. Jövedelmük, huszonnégyszer alacsonyabb mint a centrum és fél periféria államaiban.”⁵ Viszonylag könnyen belátható, hogy a centrum és az elmaradott periféria közötti különbségek tovább növekedtek. (Lásd: 1. sz. melléklet)

További kockázati tényezőként a demográfiai robbanást és a növekvő urbanizációból eredő problémákat lehet számba venni. A népesség növekedése biztonságpolitikai kihívás és nemzetközi probléma is egyben. Ebben a kérdésben egy-egy állam képtelen hatékonyan fellépni. Itt a népesség áll szemben a megfelelő életkörülmények, a csecsemőhalandóság, a mortalitás (idő előtti halál) továbbá az emberhez méltó öregkor problematikájával. „2050-re — a prognózisok alapján — 6 milliárdról várhatóan 9 milliárdra növekszik az emberiség lélekszáma. Kritikus területek: Afrika, Latin-Amerika, Ázsia és a Csendes-óceáni térség.”⁶ A migráció várható dinamikus növekedése, az éhínség, a járványok állandósulása (pl. madárinfluenza, ebola stb.) újabb problémát vetnek fel. Hatékony élelmiszertermelésre a Föld 26 %-a hasznosítható. 40 %-a teljesen terméktelen, 34 %-a csekély mértékben alkalmas művelésre. A globális felmelegedés, az elsivatagosodás problémája újabb katasztrófákat vetítenek előre, élelmezési válságok formájában.

---

⁴ Matus János: A biztonság, gazdaság és kölcsönös függőség problémái a nemzetközi kapcsolatok elméletének különböző irányzataiban. -p. 22.

⁵ Gazdag Ferenc: Biztonságpolitika. -p. 47.

⁶ Gazdag Ferenc: i.m. -p. 394.

A biztonság további eleme a víz, illetve az ehhez való hozzáférés. A víz nagy jelentőséggel bíró erőforrás. 2 milliárd ember nélkülözi az egészséges tiszta ivóvizet. A víztömeg elosztása is komoly feszültségforrássá vált.

Mindezekből következik, hogy ha nem is minden esetben a globalizáció számlájára írhatóan, de a XX. század végére a felgyorsult fejlődés globális fenyegetések sorozatát hozta felszínre.

Előtérbe került tehát a természeti környezet megóvásának, bolygónk ökológiai egyensúlya megtartásának kérdése. Az ipari fejlődés olyan ökológiai kihívásokat eredményezett mint: az esőerdők kiirtása, a termő területek elszivatagosodása, a vegyszerezés okozta talaj- és vízszennyezés.

A HUMÁNBIZTONSÁG

A létező világtrend átmeneti jellegű. Ilyen körülmények között tehát, a biztonság fogalmának kiterjesztésével megjelent a „humánbiztonság” fogalma. Tanulmányom szempontjából a definíció lényeges elemei közül az alábbiakat emelem ki. E koncepció középpontjában nem az állam, hanem az egyén áll. A hangsúly a fegyverkezésről és az erőpolitikáról a fenntartható humán fejlődésre helyeződik át. A humán biztonság alapkonceptiója az egyes egyén védelme. Globális szinten a biztonság csak az egyének érdekeinek és értékeinek individuális, helyi, regionális szintű védelmén keresztül lépcsőzetesen valósítható meg. „A globális szintű veszélyek az alábbiak szerint csoportosíthatók:

- népességnövekedés;
- globális szintű jövedelemkülönbségek (a jövedelmek aszimmetrikus eloszlása);
- növekvő nemzetközi migráció (menekültek, illegális migráció);
- a környezet pusztulása, (savas esők, globális felmelegedés);
- kábítószer-kereskedelem;
- nemzetközi terrorizmus”.⁷

A lokális szinten jelentkező veszélyforrások mellett ezek tehát a globális veszélyforrások, amelyek a „Globális trendek 2015-ig” (a továbbiakban: GT-2015) című anyagban jól nyomon követhetőek. Mindez az Egyesült Államok szempontjából értékelve. Az anyag, amit kivonatos formában szeretnék feldolgozni a központi hírszerzés igazgatójának irányításával készült, melyet a Nemzeti Külügyi Hírszerzési Bizottság hagyott jóvá, és végleges formájában a Nemzeti Hírszerzési Tanács irányításával készült el.⁸

2015-ig kulcsfontosságúnak tekinthetők az alábbi mozgató erők:

- demográfia;
- természetes erőforrások és környezet;
- tudomány és technológia;
- globális gazdaság és globalizáció;
- nemzeti és nemzetközi kormányzat;
- jövőbeni konfliktusok;
- Egyesült Államok szerepe.

A GT-2015 értékelésében megerősít néhány korábban (2010-ig szóló) mozgató erőt, és szorosabban összekapcsolja őket a 15 évre tervezett irányzatokkal.

A mozgatóerőkkel kapcsolatban néhány általános következtetés levonható:

- a GT-2015 elemzésében nagyobb figyelmet fordít a kormányzásra, a kormányok és magán szervezetek közötti együttműködési alkalmakra, illetve a nemzetközi bűnöző és terrorista hálózatok növekedésére;
- gondosabban vizsgálja a tudománynak és technológiának, mint a globális fejlesztések mozgatójának valószínű szerepét. Nagyobb hangsúlyt kap az információs technológia és egyéb technológiák növekvő jelentősége;
- helyet kap benne az Egyesült Államok, mint uralkodó hatalom hatásának elemzése;

⁷ Szász Enikő: A biztonság új dimenziói. -p. 205.

⁸ Angolból fordította: Szabó Ferenc.

- alaposabban megvizsgálja a természeti erőforrásokat, beleértve az élelmiszert, a vizet, energiát és a környezetet. Pl.: több mint hárommilliárd ember él majd az Észak-Kínától Afrikáig terjedő övezetben, vízben szegény területen, és ez még konfliktust idézhet elő;
- kiemeli a mozgató erők közötti kölcsönhatást, így pl. a katonai fejlesztések és a konfliktusok lehetősége közötti viszonyt;
- előrevetíti az információ terjedésének, Kína növekvő és Oroszország hanyatló hatalmának hatását.

Az elmúlt négy évben bekövetkezett események hatására a GT-2015 behatóbban vizsgált néhány kiemelkedő jelenséget:

- figyelembe veszi a gazdasági fejlődés Kelet-Ázsiában kialakult akadályait (pénzügyi válságot);
- bizonytalan Kína belső politikai és gazdasági helyzetének várható alakulásában, Peking regionális politikai irányzatának megvilágításában;
- csak „hideg” békét tervezhet Izrael és ellenfelei között;
- a Szaharán túli Afrikára vonatkozó előrejelzés, humanitárius válságok, politikai bizonytalanság, katonai konfliktusok folytatódása még iszonyatosabbak, mint amit 2010-re prognosztizáltak.

MOZGATÓERŐK ÉS IRÁNYZATOK

Demográfia:

- a világ lakossága 2015-ben várhatóan 7,2 milliárd lesz a 2000. évi 6,1 milliárddal szemben;
- az emberek a legtöbb országban hosszabb életre számíthatnak;
- a növekedés 95 %-a a fejlődő országokban következik be, és majdnem teljesen a gyorsan burjánzó nagyvárosi térségekben;
- az életkor növekedése eltérő természetű hatásokat eredményez:
  - ✓ a fejlett országokban a születési arányok csökkenése, életkor hosszabbodása növelni fogja a nyugdíjak biztosítására fordítható kiadásokat, miközben csökken a dolgozó (eltartó) népesség, ami próbára teszi a társadalmi szerződést, és jelentős hiányt okoz a munkaerő mértékében illetve kapacitásában, tovább nőhet a gazdaságilag inaktívak száma;
  - ✓ a fejlődő országokban a trendek szerint növekszik a dolgozó népesség mértéke, és mérséklődik az ifjúság aránya.

Természeti erőforrások és környezet:

- az élelmiszer elegendő lesz, de a hiányos infrastruktúra és elosztás, a politikai ingatagság, a krónikus szegénység rosszul tápláltsághoz vezet Afrika Szaharán túli térségeiben;
- a globális energia iránti igény 50 %-kal nő, az energiaforrások elegendőek lesznek a kereslet kielégítésére, a világ rendelkezésére álló kőolaj 80 %-a valamint a földgáz 95 %-a a föld alatt marad;
- a Perzsa-öböl térsége marad a világ legnagyobb elkülönült olajforrása;
- a globális energiapiac a regionális elosztásnak két modelljére fog támaszkodni:
  - ✓ a fogyasztók egy csoportja (USA-t beleértve) az atlanti medencéből fedezi szükségletét;
  - ✓ a másik csoport ázsiai fogyasztókból áll, növekvő mértékben Kína, India — főleg a Perzsa-öbölből, kisebb mértékben a Kaszpi-térségből és Közép-Ázsiából. E két utóbbi ország ma is jelentős árfelhajtó hatást gyakorolnak a kőolaj világpiaci ára.
- a víz hiánya és elosztása jelentős kihívásokkal szembesíti a közel-keleti, a Szaharán-túli afrikai, a dél-ázsiai és észak-kínai kormányzatokat, növekedni fognak a víz miatti regionális feszültségek.

TUDOMÁNY ÉS TECHNOLÓGIA

Az információs technológia (IT) további minőségi fejlődésen megy keresztül. Jellemzővé válik az IT további terjedése és ez tölti be a nagy építőelem szerepét a nemzetközi kereskedelemben. Az IT forradalma jelenti a legfontosabb globális átalakulást a XVIII. századi ipari forradalom óta:

- az információs technológiában, az anyagok tudományában és a nanotechnológiában folytatódó integráció vagy fúzió a technológiában serkenti a beruházásokat, ez tovább ösztönzi az innovációt (újítást) a fejlett országokban;
- a régebbi technológiák továbbra is „oldalirányú” fejlődéssel kerülnek új piacokra és alkalmazásra az USA szövetségei illetve ellenségei számára — ezek érdekeltté válnak a korábbi nemzedékekhez tartozó ballisztikus rakéták továbbá tömegpusztító fegyverek (WMD⁹) beszerzésében;
- a biotechnológia egészségügyi áttöréseket eredményez. A világ leggazdagabb népei számára lehetővé válik az életkor meghosszabbítása, a genetikailag módosított termények pedig lehetővé teszik a világ milliárdnyi éhezőjének táplálását;
- az elidegenedett államok, terroristák, a pusztító fegyverek elterjesztői, a kábítószer-kereskedők és a szervezett bűnözők kihasználják az új, gyors információ-környezet előnyeit, a technológia egyéb fejlesztéseit azért, hogy egyesíthessék illegális tevékenységeiket, ezáltal fenyegethetik a stabilitást és a biztonságot.

GLOBALIS GAZDASÁG ÉS GLOBALIZÁCIÓ

A hálózatosított globális gazdaságot az információ, az eszmék, a tőke, a javak, a szolgáltatások valamint emberek gyors és jórészt korlátlan áramlása, azaz maga a globalizáció fogja serkenteni. A globalizált gazdaság 2015-ben jelentősen hozzájárul a politikai stabilitáshoz a világon, bár az elérhetősége és előnyei nem lesznek általános jellegűek.

A globalizáció folyamata az ipari forradalomnál feszítettebb fejlődése erősebb lesz, amelyet az elhúzó pénzügyi ingatagság és a szélesedő gazdasági megosztottság fog jellemezni:

- a globális gazdaság növekedése visszatér a 1960-as, 1970-es évek eleji magas szintjére. Ezt a magasabb életszínvonal elérését szorgalmazó politikai nyomás, a javított gazdaságpolitika, a javuló külkereskedelem, a fejlődő információs technológiák terjedése, az egyre dinamikusabb magánszektor fogja serkenteni.

A globális gazdaságot sújtó potenciális tényezők — tartós pénzügyi válság, energiaellátás elhúzó kihagyása — meghiúsíthatják ezt az előrejelzést:

- az elmaradó térségek, országok, csoportok elmélyülő gazdasági pangással és kulturális elidegenedéssel kerülnek szembe, mely a politikai, etnikai, ideológiai valamint vallási szélsőségeket erőszakra fogja ösztönözni, hogy kísérik figyelemmel a „régvi világi” kihívásokat, ugyanakkor koncentrálnak az „újvilági” technológiák kihívásaira.

NEMZETI ÉS NEMZETKÖZI KORMÁNYZAT

A nemzetek továbbra is a világszínpad meghatározó szereplői lesznek, de a kormányok egyre kevésbé ellenőrizhetik az információ, a technológia, a betegségek, a fegyverek és a pénzügyi tranzakciók törvényes illetve illegális áramlását a határaikon át. A nem állami szereplők — kezdve az üzleti vállalkozásoktól a nem profitáló (non profit) szervezetekig — egyre nagyobb szerepet játszanak mind a nemzeti, mind a nemzetközi ügyekben. A kormányzat minősége lényegesen meghatározza, hogy az államok és a társadalmak miként tudják kezelni a globális erőket:

- az egykori „fél autonóm” kormányzati szervek¹⁰ felelősségei egyre inkább megnyírbálódnak, a nemzetbiztonsági elsőbbségek nemzetek feletti természete és a nemzetközi politikai reagálások iránti világos követelmény miatt. A hagyományos kormányzati struktúrák átfórmálódnak; az illetékes kormányzattal¹¹ bíró országok (beleértve az USA-t is) a kormányzati struktúrákat a drámai módon megváltozott globális környezethez adaptálni;

⁹ WMD: Weapons of Mass Destruction — tömegpusztító fegyverek

¹⁰ a globalizáció által a fél perifériára illetve a perifériára sodort, gazdasági függőségben élő országok.

¹¹ a világszínpad meghatározó szereplői (pl.: G 6-OK, G 8-ak).

- a kormányzat hatékonyságát egyre inkább az a képesség és hozzáértés határozza meg, amely a partnerek megteremtéséhez szükségesek, azért, hogy kihasználhassák a növekvő információs áramlásokat, az új technológiákat, a migrációt, valamint a nem állami szereplők befolyását;
- a hatástalan és tehetetlen kormányzatú államok számára nemcsak a globalizáció előnyének kihasználása lesz sikertelen, hanem esetenként a kudarcukkal is konfliktust robbanthatnak ki otthon és külföldön, tartósítva és szélesítve azt a szakadékot, amely már napjainkban is létezik a regionális győztesek és vesztesek között;

A globalizáció növelni fogja a kormányzati döntéshozatal átláthatóságát, bonyolítva ezzel a tekintélyuralmi rezsimek képességét az ellenőrzés feladására, ugyanakkor ellensúlyozza a demokráciák szándékos folyamatait is.

A fokozódó migráció növekvő befolyást és hatást gyakorol a politikusokra, sőt számos országban a nemzeti identitásra is. A globalizáció növekvő igényeket is támaszt a nemzetközi feladatok megoldásában és az együttműködés megvalósításában.

A „*Global Trends 2015*” szerinti *jövőbeni konfliktusok*:

- az Egyesült Államok 2015-ben továbbra is fenntartja technológiai vezető szerepét az IT által meghatározott „harctéri tájékozottság” és a nagy pontosságú fegyverek vonatkozásában. Háromféle fenyegetéssel szembesül:
  - ✓ aszimmetrikus fenyegetésekkel, amelyek szerint állami és nem állami ellenségek kerülnek az USA haderőivel való közvetlen küzdelmet, de „mellékes” technológiájú fegyverekkel csökkenteni akarják az USA erejét, továbbá ki akarják használni feltételezett gyengeségét;
  - ✓ stratégiai WMD fenyegetésekkel — a nukleáris rakétacsapásokat is beleértve — (amelyekhez jelentős politikai vagy gazdasági változásokat feltételezve) számításba vehető Oroszország, Kína, legnagyobb valószínűséggel Észak-Korea, esetleg Irán, amely országok rendelkeznek azzal a képességgel, hogy csapást mérjenek az USA-ra. Növekedni fog annak a veszélye is, hogy az állami és nem állami szereplők a WMD-t, nem hagyományos eszközökkel juttatják célba;
  - ✓ regionális katonai fenyegetésekkel.
- a háború kockázata a fejlett országok között alacsony lesz. A nemzetközi közösség szembesülhet a viszonylag gyakori belső zavargásokkal, vagy akár a kevésbé gyakori államok közötti regionális háborúkkal is. Konfliktus alakulhat ki Ázsiában India és Pakisztán, Kína és Tajvan valamint a közel-keleti ellenfelek között;
- a vallási, etnikai, gazdasági vagy politikai nézeteltérésekből származó belső konfliktusok a jelenlegi szinten maradnak, vagy számuk még növekedhet. Az ENSZ-t és a regionális szervezeteket fogják felkérni az ilyen konfliktusok kezelésére, mert a nagyobb államok, amelyeket a kudarcotól való félelem, a politikai akarat, vagy a szűkös erőforrások korlátoznak, igyekeznek minimálisra csökkenteni a beavatkozást;
- a kivített ellenőrző rezsimok és szankciók kevésbé lesznek hatásosak a technológia terjedése, az átjárható hatások, a védelemipari konszolidációk, a külföldi piacokra való támaszkodás következtében. Nehezebb lesz a fegyverek és fegyverzeti-technológia szállításának ellenőrzése:
  - ✓ növekszik annak esélye, hogy hazai gyártású vagy külföldről beszerzett fegyverek kerülnek állami és nem állami hadviselők kezébe — a tömegpusztító fegyvereket is beleértve, — és olyan hadviselőkkel is számolni kell, akik (amelyek) ellenségesek az USA-val szemben. 2015-ig növekszik annak valószínűsége, hogy WMD-t alkalmaznak vagy az USA, vagy annak erői, létesítményei és tengerentúli érdekei ellen.

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK SZEREPE

2015-ig az USA továbbra is nagy erő marad a világközösségben. Globális gazdasági, technológiai, katonai és diplomáciai befolyása páratlan lesz mind a nemzetek, mind a regionális valamint nemzetközi szervezetek körében:

- az Egyesült Államokat szerte a világon úgy tekintik mint a globalizáció vezető hatalmát és haszonélvezőjét. Gazdasági tevékenységei nagy globális hatást gyakorolnak a világra, 2015-ben sorozatban integrálódik a globális problémákba;
- az USA továbbra is a technológiai forradalom éllovasa marad az információtól a biotechnológiáig bezárólag;
  - ✓ szövetségeseinek és ellenségeinek a nemzetbiztonsági érdekeik és törekvéseik meghatározásakor figyelembe kell venni az USA katonai fölényét;
  - ✓ egyes — ellenséges és szövetséges — államok időnként megkísérlik, hogy ellenőrizzék az amerikai „hegemoniának” nevezett jelenséget. Bár nem várható, hogy széleskörű és tartós USA-ellenes koalíció alakuljon ki, a nemzetközi politikai, gazdasági intézményekben a nagyobb szerep megszerzéséért sajátos eljárásokban és igényekben taktikai csoportosítások jöhetnek létre.

A diplomácia bonyolultabbá válik:

- az USA-nak nagyobb nehézséget jelenthet az a törekvése, hogy erejét fokozza saját külpolitikai céljai elérése érdekében. A kormánynak kisebb és kevésbé fontos szerepe lesz az USA külföldön gyakorolt általános gazdasági, kulturális befolyásában;
- világos és jelentős nemzetbiztonsági fenyegetés hiányában az USA nehézségbe fog ütközni mikor gazdasági képességét akarja demonstrálni ahhoz, hogy segítse külpolitikai céljai elérését. Az amerikai magánsektornak, mely központi szerepet játszik majd az USA gazdasági és technológia fölényének fenntartásában, a kiemelkedő elsőbbsége nem külpolitikai cél lesz, hanem a pénzügyi profitáló képesség;
- az USA-nak nagy nehézséget fog jelenteni a politikáját támogató koalíciók megteremtése is, bár a nemzetközi közösség gyakran fordul majd Washingtonhoz még vonakodva is, hogy az vezesse a multilaterális erőfeszítéseket a tényleges és a lehetséges konfliktusokban;
- a világszínpadon egyre több olyan fontos szereplő lesz, amely kihívást és ellenőrzést akar gyakorolni, de olyan is, amely erősíteni óhajtja majd az USA-vezetését, olyan országokról van szó, mint Kína, Oroszország, India, Mexikó és Brazília, olyan regionális szervezetekről, mint az EU és az egyre erősebb multinacionális korporációk továbbá nem profitáló szervezetek óriási táboráról és annak érdekeiről, amelyeket meg akar védeni a világban.

KÉPZÉS, FEJLESZTÉS

Integrálódni az élethosszig tartó tanulás folyamatába.

A Felnőttképzési Szakmai Bizottság szerint napjainkban minden munkaerőpiacra kikerült polgár iskolában elsajátított tudása öt év alatt megfelelődik a munkaerőpiacra lépés után. Éppen ezért elengedhetetlenül fontos, hogy az annyiszor emlegetett élethosszig tartó tanulás folyamatát valóban realizálni tudjuk a hétköznapiak során is.

A 2006. március 1-jén hatályba lépett új Felsőoktatási törvény, a Bolognai Nyilatkozatban foglaltaknak megfelelően szabályozta a felsőoktatás képzési szerkezetét, s átfogó reformok bevezetését készítette elő. Biztosítva a háromciklusú képzésre való átállást, az intézményirányítás és menedzsment átfogó reformját, piacorientált elemek bevezetésével növelve az intézmények gazdálkodási mozgásterét, új alapokra helyezve a felvételi rendet, ösztönözve a felsőoktatási intézmények K+F tevékenységét, s aktív részvételét az egész életen át tartó tanulásban. A mélyreható reformok megvalósítása, az új rendszerre való átállás azonban jelentős pénzügyi forrásokat igénylő tartalmi, szervezeti és infrastrukturális fejlesztéseket igényel a katonai felsőoktatás területén, a védelmi szektorban is.

A Társadalmi Megújulásért Operatív Programnak megfelelően napjainkban az iskolarendszeren kívüli képzés, a felnőttképzés tudományát, az andragógia megváltozott szerepkörét is újra kell értelmeznünk, az élethosszig tartó

tanulás, a tudás alapú társadalom, a tanuló társadalom, és a hozzáadott értékalapú munkavégzés vonatkozásában. A tudás érték, és mint ilyen a tudásalapú társadalom alapja is egyben.

A vállalatok számára a humántőke, a dolgozók tudása az elsődleges stratégiai sikertényező. A munkahelyek egyben tanulóhelyé is kell, hogy váljanak, a tudásmenedzselés és az emberi erőforrás menedzsment egyre inkább összefonódik, amit jól jelez, hogy az új Országos Képzési Jegyzék a kompetencialapú, modulrendszerű szakképzés irányába módosult

A versenyképesség szempontjából nemcsak az a kérdés, hogy hányan tanulnak, hanem az is hogy mit és hol? Nyilvánvaló összefüggés mutatható ki a tanulás tartalma, módszerei és a gazdaság érdekei között. A jövőben a munkaerő-piaci igények egyértelműen a kompetencia alapú iskolarendszerű képzésre illetve a felnőttképzésre helyezik a hangsúlyt, az iskolarendszerű képzés megújítása mellett, a modulrendszerű szakképzési rendszer kialakításával együtt. A személyi kompetenciák, a szakmai, vezetői, kognitív és szociális kompetenciák fejlesztése kell, hogy az alapja legyen a tisztképzésnek is. A hagyományokon, a kihívásokon nyugvó többciklusú, lineáris képzési rendszernek rugalmasnak kell lennie és az előmeneteli követelményekhez kell igazodnia.

Ennek megfelelően a Magyar Honvédségen belül is a naprakész tudást kell a követelményrendszer középpontjába állítani. A meglévő ismereteinket különböző szinteken, valamint különböző életkorban folyamatosan fejleszteni illetve megújítani kell, elősegítve ezzel a pálya módosítás, a rekonvenzáció lehetőségét, a munkanélkülivé válás megelőzését.

Adottak a feladatok a Magyar Honvédségen belül is a HR¹² számára, vagyis az emberi képességek fejlesztésének folyamatosnak kell lennie, és ennek az életpálya tervezésében, az éves beiskolázási, illetve a hosszabb távra szóló előmeneteli tervekben kell realizálódniuk. Az iskolarendszeren kívüli képzésben való részvételnek, az önképzésnek, a tanulásnak egyszerűen szokássá kell válnia. Előtérbe kell kerülnie a tehetséggondozásnak, a tudásmenedzselésnek a jól képzett munkaerő megtartásának. A beilleszkedés, a beválás vizsgálat elősegítése érdekében új mentorprogramot kell kidolgozni, és ennek megfelelően kiemelten kell kezelni a mentorképzést.

A felnőttképzésben eddig alkalmazott módszereinket új megvilágításba helyezve, egyre fontosabbá válik az érzelmi intelligencia (EQ) szerepének új értelmezése, az egyén megújuló képességének katalizálásában játszott szerepénél fogva. A kreativitásra, mint teljesítményképes tudásra kell tehát helyoznunk a fő hangsúlyt.

Az előmeneteli tanfolyamok, a tréningek ezt a célt szolgálják (kommunikációs, vezetői tréningek stb.) vagyis ezek segítségével világossá válik az, hogyan egészíthető ki, illetve fejleszthető tovább az egyén kompetencia készlete. A kreativitás, a tárgyalóképesség, a reagáló képesség, a kommunikációs készség, a kooperációs készség alapja a feladatmegoldásnak, vagyis túlélőképességüknek. A viselkedéskultúránk olyan képességeit kell kifejlesztenünk magunkban, mint a többoldalúságra törekvés, a probléma megoldás, a konstruktív életvezetés stílus kialakítása. A konfliktuskerülő magatartás helyett, a konfliktusok felvállalására, azok valamilyen szinten való megoldására kell törekednünk. Tudnunk kell azt, hogy jó döntés nemigen hozható, maximum a körülmények figyelembevételével alakítható ki és az elvárásainknak megfelelő döntés.

A jövőben előtérbe kell kerülnie a kognitív pszichológia (gondolkodás lélektan), illetve döntés pszichológia oktatásának, a stratégia alapú gondolkodásnak, az új alapokra helyezett vezetőképzésben is. A tisztképzésben nagyobb hangsúlyt kell kapnia a menedzser szemléletnek, hiszen a tömeges tisztképzés kora lejárt. A katonai felsőoktatásnak mindezt tudatosan- európai normák alapján- kell felvállalnia, mivel kész és képes is erre.

A tréningekre, illetve a jól felkészült tréningekre is nagy feladat vár, és nem az iskolarendszerű és az iskolarendszeren kívüli képzés és az önképzés helyett, hanem azokat jól kiegészítve.

Ez lehet egy fajta válasz a globális kihívásokra, a humán biztonság megvalósíthatóságára.

---

¹² HR: Human Resource – humán vagy emberi erőforrás.

Kulcsszavak: humán biztonság, konferencia tanulsága, gazdaság globalizációja, túlélési stratégia, biztonságpolitika

Keywords: human security, learn of a conference, globalisation of economy, „surviving” strategy, security policy

1. számú melléklet

Terület	Népesség		GDP (milliárd USD, 1996)	GDP/PP*(milliárd USD)	
	Millió	%		1997	Bázis 1990 %
Észak-Amerika	388	6,7	8345	7871	24,0
USA	265		7433	6562	
Kanada	30		570	589	
Mexikó					
EU	372	6,5	5470	6435	19,7
Németország	82		2365	1457	
Franciaország	58		1534	1100	
Olaszország	57		1140	1018	
Nagy-Britannia	59		1152	1045	
Távol-Kelet	565	9,8	6720	5263	16,1
Japán	126		5149	2550	
Indonézia	197		213	773	
Orosz Köztársaság	148	2,6	356	628	1,9
Kína	1220	21,2	500	2000	6,1
India	945	16,4	358	1328	4,1
Latin-Amerika (kivéve Mexikó)	403	7,0	1557	2198	6,7
Közép-Kelet és Meghreb	294	5,1	550	1099	3,4
Afrika	582	10,1	300	750	2,3
Egyéb ¹	735	12,7	2354	5163	15,7
Világ összesen	5753	100,0	29510	32735	100,0

1. számú táblázat: A Föld lakossága és gazdasága 10 egységben, 1996

* A GDP a vásárlóerő paritás szerint

¹ Pakisztán, Banglades, Indokina, Burma, Törökország, Ausztrália, Szovjet-utódállamok, PECO Svájc stb.

Forrás: Ramses, 2000.

FELHASZNÁLT IRODALOM

MATUS János: *A biztonság, gazdaság és kölcsönös függőség problémái a nemzetközi kapcsolatok elméletének különböző irányzataiban.* -Bp.: ZMNE, 2003 (MTA doktori értekezés)

BERNEK Ágnes (szerk.): *A globális világ politikai földrajza.* -Bp.: Nemzeti Könyvkiadó, 2002.

GAZDAG Ferenc: *Biztonságpolitika*. -Bp.: SVKH, 2001.

SZÁSZ Enikő: *A biztonság új dimenziói*. -In: Külügyi Szemle, 2003/2. szám

USA Központi Hírszerzés: Globális Trendek 2015-ben. Dialógus a jövőről, nem kormányzati szakértőkkel (2001)

Fordította: Szabó Ferenc